

Martin Boštík

Hnízdo kosů litomyšlských 1889–1903

K dějinám spolkového života v Litomyšli na přelomu 19. a 20. století

Litomyšl 2006

Obsah

Spolkový život Litomyšle v druhé polovině 19. století	2
Vznik <i>Hnízda kosů litomyšlských</i>	2
Stanovy	3
Přijímací rituál	5
Členstvo	7
Kosácké schůzky	8
Časopis <i>Kosí zobák</i>	11
Výlety a <i>Výletní listy</i>	12
Silvestrovské oslavy	13
Další společenský život litomyšlských kosů	14
Vztahy s <i>Prahnídem kosů</i> v Chrudimi	16
Slety kosů	17
Zánik <i>Hnízda kosů litomyšlského</i>	18
English summary	19
Poznámky	20

Spolkový život Litomyšle v druhé polovině 19. století

V průběhu druhé poloviny 19. století došlo v habsburské monarchii k významnému rozvoji spolkového života. Jestliže první registrace spolků, která proběhla v roce 1852, na výraznou živost tohoto jevu nepoukazovala, znamenala 60. léta v souvislosti s proměnami politického života a jeho liberalizací výraznou změnu. Počet spolků v průběhu 60. let značně stoupl. Stávající společenský trend potvrdila zákonná úprava provedená tzv. obecným zákonem spolkovým o spolcích nevýdělečných z 15. listopadu 1867. Tento zákon se následně stal základem rakouského spolčovacího práva a zůstal v platnosti i po vydání československé ústavy v roce 1920. V samotné Litomyšli, která se od 60. let postupně stávala regionálním centrem českého kulturního a společenského života, bylo od roku 1859 do roku 1884 založeno nejméně 14 spolků. V dalších desetiletích jejich počet ještě stoupal - například v roce 1912 existovalo v Litomyšli již přes 70 spolků.¹

Koncem 80. let 19. století, tedy v době vzniku litomyšlského *Hnízda kosů*, patřily mezi nejvýznamnější místní spolky zejména měšťanská zábavní společnost *Beseda* (od 1859), *Zpěvácký spolek Vlastimil* (od 1862), *Jednota divadelních ochotníků* (od 1862) a tělocvičná jednota *Sokol* (od 1870). Kulturní a společenské prostředí tehdejší doby bylo nakloněno různým formám spolkového života, včetně těch, jež nabývaly výrazně humoristického až recesistického rázu. Ztělesněním právě takových forem společenského soužití se v druhé polovině 19. století stalo v Čechách a na Moravě chrudimské *Prahnízdo kosů* a jeho hnízda filiální, včetně litomyšlského.

Vznik *Hnízda kosů litomyšlských*

Vznik litomyšlského *Hnízda kosů* je neodmyslitelně spjat s osobou charismatického kupce, sběratele, starožitníka, kronikáře, insitního malíře, kustoda městského muzea a nepřekonatelného humoristy Quidona Šimka.² Když se roku 1888 přistěhoval z Prahy do Litomyšle pozdější dlouholetý ředitel městského muzea, tehdy obchodník s tabákem, galanterií a hračkami Josef Žďárský,³ osoba Quidona Šimka mu svým typickým humorem připomínala zakladatele *Prahnízda kosů chrudimských*, koncipistu a ředitele městských úřadů v Chrudimi Aloise Gallata⁴ (1827 - 1901), kterého jako dlouholetý Chrudiman dobře znal. Oba Žďárského bratři byli také členy tohoto *Prahnízda*, které vzniklo v listopadu 1867 a navazovalo tak na starší české i německé humoristické spolky.⁵

Když poznal Josef Žďárský Quidona Šimka více, napadlo jej, že právě Šimek je ideální postavou pro to, aby se stal litomyšlským obrkosem. Vyložil mu tedy účel kosárny a

Šimek nabídku k založení nového hnízda s radostí přijal. „*Účel kosárny nebyl ale jenom pořádati veselé zábavy a baviti občany, ale hlavně pomocí humoru a satiry míti na zřeteli pokrok a rozkvět města, na pranýř dávati nepoctivce a stříhati staré copy. Členové hnízda nebyli ale nějací mladíci toužící po legraci, ale starší usedlejší občané, kteří měli na zřeteli potírati zpátečnictví a město oživovati.*“⁶ Oba zakladatelé litomyšlské kosárny sestavili soupis asi dvaceti lidí, kteří připadali v úvahu, aby se stali členy spolku, a pozvali je k Vilému Vandasovi do hostince U Hroznů, kde Šimek pohovořil o účelu *Hnízda kosů* a žádal je o spolupráci při jeho založení. Všichni zúčastnění svojí účast s potěchou přislíbili. Byli mezi nimi například zlatník a hodinář Jan Martinek, hudební skladatelé Roman Nejedlý a František Vogner, litograf Vojtěch Bujárek, ředitel Občanské záložny Robert Karlík, ředitel notářské kanceláře Emanuel Štirský či majitel mlýna František Háša. *Hnízdo kosů litomyšlských* tak vzniklo 20. listopadu 1889. Teprve poté napsali Litomyšlané dopis chrudimskému *Prahnízdru*, v němž jeho členy informovali, že již uspořádali první kosáckou středu a dodatečně žádali o povolení zřídit v Litomyšli společenství kosů. Chrudimští kosové vznik nové kosárny schválili a rozhodli, že kosáckou čepici, o níž Litomyšlané též žádali, uhradí ze spolkové pokladny.⁷ Za necelý rok své existence mělo nové hnízdo 54 členů,⁸ mimo jiné se jím stal i místní děkan Otto Danielis. Do společnosti litomyšlských kosů však nebyl přijat každý, kdo se o vstup ucházel, protože byla společností uzavřenou, kam neměli nezvaní lidé volný přístup.⁹ *Hnízdo kosů litomyšlských* vzniklo jako filiální hnízdo chrudimského *Prahnízda kosů*. Podobně jako v Chrudimi se také v Litomyšli do *Hnízda kosů* přemístili mnozí humoristé z *Besedy*¹⁰, která byla tradičně zatížena velkou škrobeností a uhlazeností.¹¹

Stanovy

Jako každý řádný spolek mělo i *Hnízdo kosů* své stanovy, kterými se řídil běh jeho života. Litomyšlští kosové si své regule vymalovali na karton a doplnili je svojí fotografií a soupisem kosů. Až na drobné odchylky se tyto regule neliší od stanov chrudimského *Prahnízda*.¹²

„1. *Hnízdo kosů jest nevázaný kruh domácích šprýmantů usedlých i neposedů.*

2. *Účelem hnízda jest: volné oddychování po denním lopocení, trousení rozumem, chválení a pomlouvání všeho, co se děje na světě a u nás, nenucené plnění i praní žaludků svých i cizích a pěstování lásky k bližnímu obojího pohlaví.*

3. *Prostředky k dosažení účelů těchto šlechetných jsou pouze huby, jiných prostředků kosové pokud jsou solidní, znáti nesmějí.*

4. Jméno hnízda skládá se z plechové pokladnice, pro dobročinné k potřebám žaludkovým se vztahující příspěvky; dále z klapačky, archivu s pěknou jarmarou, muzea, znaku kosího, jenž má původ z kriminálu, konečně z papírových hubofonů.

5. Členové hnízda jsou kosové, totiž ostrí hoši, kteří mají hubu na pravém místě.

6. Členové hnízda musí být plnoletí, kteří nejsou plnoletí, mohou být mladší. Nemluvnata mohou jen ve zvláštních případech a jen s přivolením hnízda přijmouta být. Pohlaví v členech rozdíl nedělá. Ženské se ale nepřijímají, ačkoliv předek mají. Ženské do hnízda jinak volný vstup mají, pokud to jsou ženy kosů, tak zvané kosarinky.

7. Pravidelné slety hnízda valného odbyvají se každou středu; neděle prohlašuje se též středou. V pilných případech může také jiný den být středou.

8. Správu nad hnízdem vede obrkos. Význam tento se prohlašuje za ryze český, stávající ze slov obr - totiž velikán a kos. Obrkosovi ku správě přidání jsou rokos, starší kos, kos pokladník a archivář. Zapisovatelem jest mladší kos, který ale na léta musí být nejstarší. Hnízdo může i nejmladšího člena prohlásit za nejstaršího a zvolit za mladšího. Okrádání hnízda přičítá se pokladníkovi za zásluhu.

9. Vůbec může hnízdo co chce uzavřít a uzavření jeho má celou platnost. Kdyby hnízdo něco uzavřelo co jest při zdravému rozumu aneb proti stanovám těmto, má uzavření to tím více váhy.

10. Volba hodnostářů platí na věčné časy, anebo alespoň na tak dlouho, jak se hnízdu zlíbí.

11. Znaky kosů jsou červené čepice v jeden roh vybíhající. Obrkos má čepici hladkou, rokos má na ní 1/2 modře červené kukardy, starší kos, pokladník a archivář jednu, mladší tři kukardy, ostatní kosové po dvou kukardách. Znamenání kosové, pokud jakého vyznamenání kosáckého obdrželi, mají toto na čepici přišpendlené.

12. Hnízdo okrášleno jest odznakem kosa.

13. Hostinský v hnízdě nazývá se kosárníkem. Ženská, je-li hostinskou, nazývá se kosárník, poněvadž z ohledu na mravopoctnost v hnízdě ženská posluha se netrpí.

14. Každý člen jakmile se kosem stane, odloží veškeré světské hodnosti i titule ano i rodinné jméno své v hnízdě na věky, a přijme jiné z domácí historie vzaté jméno, kteréž si, umí-li psát, na čepici napíše.

15. Volby dějí se pomocí holí cedulkami, ostatní uzavírání křikem. Hromadu řídí obrkos. Při hlasování rozhodne menšina a jen výminkou většina.

16. Členy přijímá společně rytířstvo, slyševši přímluvčího a odpůrce kandidátova. Výrok přijímací slavnostním způsobem prohlásí obrkos a bere zvoleného ve slib kosí. Taxa

přijímací obnáší 39 1/2 kr.[ejcarů], kterouž přijatý složí do plechové pokladnice spolkové. Slib kosí zní pod paragrafem: XVI. B.

16. B. Já slibuji před veškerou obcí kosáckou vůbec a Svrchovaným Neomylným a provisorně nesmrtelným obrkosem zvláště, že velemoudrá pravidla jediného a nedostižitelného hnízda Litomyšlského, tohoto střediště samospasitelného rozumu, vždy v létě i v zimě, z jara i na podzim, v neděli i ve všední den, všude - v luftě i v povětří, na sněhu i na blátě, na vodě i na moři, na zemi, v pekle i na nebi - věrně a počestně chci plniti a jako trouba slávu Litomyšlských kosů do všech uhlů světa vytrubovati.

17. Aby kosové platně mohli uzavírati, musí býti všickni pohromadě; nesejdou-li se všickni, musí býti přítomen aspoň jeden. Kosárník má také právo uzavírati, ale jen dvěře.

18. Do středových schůzí má každý kos pravidelně přicházeti, jinak upadne v pokutu 10 kr. Výmluva a omluva neplatí žádná. Jedině ti, kdož leží na smrtelném posteli, mohou k žádosti své zvláštním usnešením hnízda až do uzdravení aneb do své smrti zproštění býti povinnosti chodit do hnízda. Umrlí kosové, když se zavážou, že i na onom světě pro rozkvět nebeského a popřípadě i pekelného humoru horlivě působiti budou, mohou nároky své na majetek družstva v § 4 vytknutý v cestě právní dovozovati.

19. Kosové za povoláním svým mimo Litomyšl meškající stanou se členy čestnými a sprostěni jsou na čas pobytu svého mimo Litomyšl placení pokut. Zvláštní příznivci hnízda nemohou-li býti pro vzdálenost od sídla kosů činnými koso, státi se mohou též čestnými koso, musí ale taxu 39 1/2 kr zaplatiti.

20. Pravidla tato prohlašují se na věčné časy za nezměnitelná. “¹³

Přijímací rituál

O tom, jak probíhalo přijímání nového člena do *Hnízda kosů*, nám podle svědectví Quidona Šimka podává zprávu Josef Páta.¹⁴ Když se někdo chtěl stát kosem, musel podat poníženou žádost a vybrat si někoho z kosů za svého obhájce, který mu pomůže vstup do hnízda vybojovat. Proti němu stál žalobce, jehož určil obrkos, který měl satirickým způsobem kandidáta před celým hnízdem očernit, takže někdy nebylo pro ostatní koso jednoduché se pro vstup kandidáta rozhodnout. Obřad přijímání zahajoval obrkos klapáním dřevěnou klapačkou. Kosové měli na hlavách nasazeny špičaté čepice z červeného sukna s vyšitým jménem, kandidát si směl nechat vyšít své kosácké jméno až po přijetí. Při úvodní promluvě vyzval obrkos nejprve obhájce a potom žalobce, kterým mohl být vedle právoplatného člena hnízda také kandidát kosáctví, aby se ujali slova.¹⁵ Po jejich vystoupeních se slova ujal opět obrkos, vyložil zúčastněným svůj pohled na celou záležitost a kandidát byl společným hlasováním

přiját do hnízda. Poté byl předveden před obrkosa a vyslechl si jeho obsáhlou přijímací řeč. Následně musel zopakovat pravidla hnízda, dověděl se své kosácké jméno a zopakoval předříkaný kosácký slib: „*Já slibuji před veškerou obcí kosáckou vůbec a Svrchovaným Neomylným a provisorně nesmrtelným obrkosem zvláště, že velemoudrá pravidla jediného a nedostižitelného hnízda Litomyšlského tohoto střediště samospasitelného rozumu, vždy v létě i v zimě, z jara i na podzim, v neděli i ve všední den, všude - v luftě i v povětrí, na sněhu i na blátě, na vodě i na moři, na zemi, v pekle i na nebi - věrně a počestně chci plniti a jako trouba slávu Litomyšlských kosů do všech uhlů světa vytrubovati.*“¹⁶

Potom byl nový člen uzavřen do klece,¹⁷ kde musel sníst porci oblíbené kosí pochoutky - nastrouhané mrkve. Než ji snědl, zpívali za doprovodu piána, rolniček a klapačky ostatní kosové svoji hymnu, kterou složil kos ABCD, učitel a hudební skladatel František Vogner. Její text zní: „*My jsme páni - rodem slavní - kosové - klap - kosové - klap!*“, tak zahájil hymnu jeden z kosů, čemuž sbor přisvědčoval: „*Kosové - kosové*“, sólista pokračoval: „*Žerty prší - vtípem srší - kosové - klap - švarní kosové - klap!*“, což sbor dotvrdil hromovým hlasem „*kosové - kosové - klap*“. Celý sbor dále pokračoval: „*V hnízdě jediná - je kosí rodina - cháska veselá - cop každý rozdělá, žerty hlaholí - z nich hlava nebolí - tak jde u nás vše naráz - klap! - klap - klap! klap!*“ Píseň pokračuje druhou slokou: „*Ať kdo stýská - nebo výská - kosové - klap - kosové - klap! - nás vždy středa - všechny shledá - kosové - klap - švarní kosové - klap! V hnízdě jediná - je kosí rodina - cháska veselá - cop každý rozdělá, žerty hlaholí - z nich hlava nebolí - tak jde u nás vše naráz - klap! - klap - klap! klap!*“ Závěrečná sloka zní: „*Trestné věci - soudí v kleci - kosové - klap - kosové - klap! - věší nosy - klepou šosy - kosové - klap - švarní kosové - klap! V hnízdě jediná - je kosí rodina - cháska veselá - cop každý rozdělá, žerty hlaholí - z nich hlava nebolí - tak jde u nás vše naráz! Klap! klap, klap, klap!*“¹⁸ Po dozpívání hymny musel nově přijímaný kos zazpívat nějakou píseň a poté byl za velikého jásotu prohlášen za kosa.

Rychle a rázně.

Jeden kos. *mf*

1. My jsme pá - ni, ro dem slav - ní ko - so - vé - klap! ko - so - vé - , klap!

Sbor. *mf*

10 ko - so - vé - , ko - so - vé -

Žer - ty pr - ší, vti - pem sr - ší, ko - so - vé - , klap! švar ní ko - so - vé, **Zvratka.** *f* **Tutti.**

ko - so - vé, ko - so - vé, klap! V hní - zdě je - di - ná -

20 - je ko - sí ro - di - na, chás ka ve - se - lá - , cop kaž dý roz - dě - lá; žer - ty hla - ho - lí - , hla - va z nich

29 ne - bo - lí, tak jde u nás, vše ráz na - ráz! Klap! klap, klap, klap! 6

Členstvo

Podle osmého bodu stanov vedl správu hnízda obrkos. Jemu byli „ku správě přidáni rokos, starší kos, kos pokladník a archivář“. Obrkosem byl po téměř celou dobu existence litomyšlského hnízda Quido Šimek, jehož kosácké jméno bylo *rytíř Šťouralík, pán ze Stavuňku*.¹⁹ (Že by přídomek *Šťouralík* vypovídal také něco o Šimkově povaze?) Minimálně od prosince 1896 do září 1897, jak o tom svědčí písemné doklady, byl pod jménem *Kancelist* obrkosem litomyšlský lékárník a budoucí purkmistr Jan Laub, kterého v dubnu 1897 pod jménem *Kacafírek* přijalo za svého člena také chrudimské *Prahnízdo*.²⁰ Tehdy byl Quido Šimek nadále obrkosem, avšak s přídavkem „čestný“. Ačkoliv bylo litomyšlské *Hnízdo kosů* ustaveno 20. listopadu 1889, oficiální přijímání prvních dvou kosů proběhlo snad až 31. ledna 1890.²¹ Tehdy již do hnízda patřili jeho zakládající členové: výše uvedený obrkos *rytíř Šťouralík, pán ze Stavuňku* (Quido Šimek - kupec), rokos *rytíř Terpentikl, pán z Telecí Hory* (Jan Martinek - hodinář), starší kos *rytíř Trumpetka z Toulouvcových Maštálí* (Jan Krahulec - kupec), pokladník *rytíř Fantiplic, pán z Muncifaje* (Josef Žďárský - kupec), archivář *rytíř Slavík, pán z Kalafundy* (Josef Šťastný - gymnaziální učitel hudby) a mladší kos *rytíř Soudek*,

pán z Bryndalovic (Hynek Vandas - hostinský). Do hnízda patřilo také dalších třináct kosů, kteří se stali členy přímo, nemuseli tedy procházet iniciačním rituálem. K zmíněnému lednovému datu mělo hnízdo také dvaadvacet kandidátů, kteří na své uvedení do společenství kosů teprve čekali.

Na seznamu kosů z roku 1899 jsou vedle šesti zakládajících rytířů uvedeni další tři pasovaní rytíři, třicet kosů a pět kandidátů kosáctví. Mezi čtyřmi kosa čestnými je uvedena také postava kosa, který se jmenuje *Columbus secundus* a žije v Americe.²² Později pasovanými rytíři byli *rytíř Čičinčili, pán na Moučnici* (František Andrlé - krupař), *rytíř Flok, pán ze Širočiny* (Ferdinand Štancl - obchodník) a *rytíř Kacafírek, pán z Kordiny* (Antonín Viktora - obchodník). Podle jiného pramene však byli v březnu 1897 pasováni na rytíře také kosové *Kratina* (Robert Karlík) a *Troubador* (Emanuel Štirský).²³ Uskutečnilo se však patrně nejméně ještě jedno rytířské pasování. Pozvánka na „*skákavou středu přátelskou*“, která se měla uskutečnit 15. února 1902 v hotelu Zlatá hvězda, informuje mimo jiné o tom, že při této příležitosti bude pasován na rytíře kos *Krutina*,²⁴ kterým byl Jan Vandas ml., pozdější majitel olejny, městský rada, vysloužilý dělostřelec a účastník první světové války.²⁵

Do rytířského stavu byli povýšeni jen ti kosové, kteří se nějakým výjimečným způsobem zasloužili o hnízdo. Slavnost jejich pasování byla proto obzvlášť slavnostní. Byli vedeni po sále a někdy i po celé hospodě průvodem s lampiony, k čemuž jim kosácká hudba hrála na bigofony²⁶ dobře secvičené pochody. „*Mluvení a řečnění bylo o takové slavnosti hromadu a takový kandidát, než se stal rytířem, musil moc zkusit a vytrpěti.*“²⁷ Po uvedení mezi kosáckou elitu dostal nový rytíř znak se svým šlechtickým jménem, který byl pověšen v kosárně. Mimo to obdržel diplom s visutou pečeti, aby se mohl chlubit i mimo kosárnu, jakého významného postu ve společenství kosů dosáhl. Paralelně s tímto vyznamenáváním udělovali kosové za zásluhy svým vynikajícím spolubratrům hliněné, mnohdy malované, kříže.

Kosácké schůzky

Kosáckým pozdravem bylo „*klap*“. Kosové se nejprve scházeli v sále hostince U Hroznů²⁸ (kde byl - po Karlu Popplerovi - od června 1892 jejich hostinským, čili kosárníkem, Hynek Vandas, kosáckým jménem *rytíř Soudek, pán z Bryndalovic*, který byl do té doby hostinským v Tunelu²⁹), ještě v únoru 1897 zde pořádali oslavu Silvestra. Počátkem roku 1898 však tento hostinec natrvalo opustili a přesídlili do hostince Ráj.³⁰ Zde kosové oslavili Silvestra 1898. Sídli zde pouze prozatímně, jejich cílem byl totiž hotel Zlatá hvězda, který tehdy procházel stavební rekonstrukcí. Zde si natrvalo pronajali pokoj v prvním poschodí.

Důvodem přemístění kosárny bylo přání většiny kosů mít hnízdo větší a vzdušnější.³¹ Následujícího roku 1899 již slavili Silvestra v hotelu Zlatá hvězda.³² Kosové se scházeli v tzv. kosárně (jakási jejich klubovna) každé úterý, nebo vždy, když bylo třeba, aby mimořádně něco zorganizovali či se o něčem poradili. Každý den svého setkání vždy nazývali středou. O jejich setkáních podává zprávy tzv. *Zvací kniha*³³, kterou byli jednotliví členové hnízda zváni do schůzí. Knihou či zvláštním listem byli na svá setkání kosové zváni až do 4. dubna 1897, kdy se domluvili, že každé další úterý je nutné chodit i bez obsílky.³⁴ Již ze zápisů z prvních let je patrné, že se kosové ani zdaleka neúčastnili schůzek v takovém počtu, v jakém byli do hnízda přihlášení. V roce 1890 se usnesli, že je nutné důsledně trvat na vybírání pokut 5 krejcarů za neúčast na schůzi (přestože dochované stanovy vyměřují pokutu 10 krejcarů) a přidat jeden tzv. jídelní krejcar na každého člena, protože potom bude možné na konci roku zakoupit ke společné hostině celé prase. Zároveň vyzývají každého, kdo je jen formálním členem hnízda a nehodlá se jeho setkání dále účastnit, že z něho může vystoupit, avšak až po uhrazení svého dluhu. Tehdy navštěvovalo pravidelná setkání ze čtyřiceti členů hnízda pouze dvanáct až šestnáct osob. Později byly pokuty za pravidelné týdenní nenavštívení hnízda zrušeny a byla zavedena tzv. velká středa, která se konala jednou za dva až tři týdny. Za opomenutí tohoto setkání měla být vyměřena pokuta 10 krejcarů. Protože byly schůzky hnízda navštěvovány velmi slabě i v roce 1891, usnesli se kosí rytíři v únoru následujícího roku na tom, že kdo třikrát za sebou na společné setkání nepřijde, bude považován „za kosa z hnízda vylétlého“. Koncem listopadu 1893 se konala schůze, na níž byli členové hnízda vyzváni, aby se jasně vyjádřili, zda chtějí dále společná setkání navštěvovat, či z hnízda vystoupit, protože mnoho kosů bylo jen „papírových“. Tento den se také jednalo o nových regulích, které by dokázaly *Hnízdo kosů* udržet více pospolu. Tehdy tvořilo „starou kosáckou gardu“ čtrnáct osob. Poměrně závažnou vnitřní krizi prožívalo hnízdo v roce 1897. Informuje nás o tom dopis Josefa Žďárského, jinak - jak již víme - *rytíře Fantiplice, pána z Muncifaje*. Ten na pozvánku do kosárny odepsal, že krizi, která v ní nyní panuje, nezpůsobil, proto ji nebude zažehnavat a na společné shromáždění začne chodit až po jejím vyřešení.³⁵

Na úvod každé schůze zazpívali kosové výše uvedenou hymnu, kterou pro ně složil jeden z kosů, hudební skladatel František Vogner (kos *ABCD*). Na schůzích kosů byla zapovězena politika a karetní hry. Kosové se tedy zabývali takovými problémy jako např. stavbou tramvajové dráhy z Litomyšle do Strakova. Přemýšleli o tom, zda stavět železnici z Březové do Poličky nebo z Poličky do Březové a trávili čas debatami o volbách do říšské rady či „uvážlivými“ hovory o černém pivu, stěhování národů, čínsko - japonské válce (jejím důvodu a vedení) a diskusemi o mizerném počasí a následných krocích, jaké proti němu

podniknout. Velmi zajímavá musela být Šimkova přednáška před Vánocemi 1894 věnovaná slanečkům, která byla doprovozena „*chirurgickolitografologickořeznopoestrou demonstrací*“. Svědectví o tom, že si mnozí velmi vážili příležitostí k společnému setkávání v kosárně a želeli, když museli pozvání na schůzi odmítnout, podává báseň kosa *Třísky* (Václav Vekerbauer):

*„Děkuji Vám za to, kosi
tělo nohy sotva nosí*

*Zima, horko tělem mlátí
nemohu celou noc spátí.*

*Přál bych si na Vás kouknout
na Vandase trochu houknout.*

*Nemohu dnes verše tropit,
poněvadž se musím potit.*

*Dobrou noc Vám přeje Tříska
zima se mnou pořád tříská.“³⁶*

Ze všeho nejdůležitější byla pro společenství kosů svěží mysl, zdravý humor, přátelské pobavení po denní práci a kritická satira na žhavá témata tehdejší Litomyšle. Krásným příkladem srdečného přátelství mezi kosa je báseň věnovaná zasnulému kosa *Pafnucovi* (Janu Veselíkovi):

„Za kosem Pafnucem

*Tak rádi jsme Tě měli
však Ty's na to nedbal,
odletěl's v říši oblačnou
a nám si s bohem nedal.
Byl's kosem s tělem, duší svou
seč stačily tvé síly
dovedl's často zažehnat
i někdy dlouhou chvíli.
Že ctíme Tě i po smrti
toho jsme důkaz dali,*

*neb syna Karla Tvého jsme
Pafnuckem jmenovali.
Až se jednou sejdem,
kde věčné není šero,
tak založíme kosárnu
Tobě dáme zas péro.*³⁷

Jak vidno, aby kosové sami sobě neustále připomínali památku Jana Veselíka, vzali mezi sebe jeho syna Karla, kterému dali zdobnělou verzi otcova jména *Pafnuc* - tedy *Pafnucek*.

Časopis *Kosí zobák*

Podobně jako vycházel v Chrudimi časopis *Klapačka. Nevázaný orgán kosů chrudimských* (od roku 1880 s podtitulem *Nevázaný orgán veškerých po světě kosů*),³⁸ vydávalo také litomyšlské *Hnízdo kosů* svůj časopis nazývaný *Kosí zobák. Orgán kosů zdejších a litomyšlských* (takový je podtitul prvního ročníku; podtitul druhého ročníku zní *Orgán všech kosů litomyšlských*; ostatní ročníky nesou podtitul *Orgán kosů litomyšlských - a pro každého - kdo si jej koupí*), který vycházel vždy jednou ročně, a to o půlnoci při příležitosti kosácké oslavy Silvestra, jež se konala pravidelně v lednu, únoru či březnu nového roku. Po dobu trvání hnízda vyšlo celkem čtrnáct ročníků tohoto časopisu. První 16. ledna 1890 a poslední - čtrnáctý - 15. února 1903. Mimo osmého, který vyšel v roce 1897, sestavil všechny ročníky a opatřil je obrázky Quido Šimek. První dva jsou přímo jeho rukopisným dílem, které hektograficky přetiskl kos *Aledou*, vlastním jménem Vojtěch Bujárek, litomyšlský litograf, který patřil spolu s Quidonem Šimkem a Janem Martinkem (rokosem rytířem *Terpentiklem, pánem z Telecí Hory*) k největším strůjcům kosácké zábavy.³⁹ Další ročníky jsou již vysázeny v tiskárně: třetí⁴⁰ až desátý vytiskl Josef Jan Vetterl v Žamberku, jedenáctý až čtrnáctý František Popelka v Poličce. Obrázky jedenáctého ročníku vytiskl Vojtěch Bujárek v Litomyšli.

Kosí zobák byl bohatě ilustrovaný satirický časopis, který humorně glosoval a pranýřoval všechny nedostatky východočeského maloměsta. Skrze své pisatele si všímal litomyšlského společenského života, který pak v barvitém líčení předkládal měšťanům k pobavení (a snad i k zamyšlení). Mezi inzeráty, zpravidla tištěnými na poslední straně dvojlistu, se objevily i tyto dva následující, které vyjadřují tradiční děs mužů před panovačnými ženami: „**Nabídnutí k sňatku.** *Pro moji dceru, která umí mistrně leptat talíře, zná krásně malovat, vyřezávat a vypalovat, která znamenitě umí ovládat smyčcem na housle, basu, violu, překrásně pískat umí pikolu a znamenitě též hraje piano, která též umí plynně*

*francouzsky, dánsky a turecky mluvit, hledám muže, který musí být obeznalý ve vaření jídel, piglování [žehlení - pozn. M. B.], praní a spravování prádla. Vdovci, kteří byli už pod pantoflem, mají přednost. Nabídky přijímám pod chifrou: 777 X poste restante zde.*⁴¹ „*Tchýni přijmu na zkoušku na dva měsíce. Hubatá může být, ale ne kousavá. Bližší adr. sdělím [n]a požádání.*“⁴² Časopis se druhý den po kosáckém Silvestru prodával ve Veselíkově knihkupectví (Jan a Karel Veselíkovi byli členy hnízda). Zisk z jeho prodeje věnovali kosové převážně na dobročinné účely.⁴³

Být ve spojení s *Hnízdem kosů*, potažmo s *Kosím zobákem*, mohlo pro některé lidi znamenat značné životní komplikace. Například českotřebovský rodák a budoucí poslanec Národního shromáždění Jan Pelikán (1878 - 1950), který v mládí pracoval jako pomocník domovníka v litomyšlském hotelu Slezák a byl podle svých slov „*tajným spolupracovníkem*“ kosů při vytváření jejich časopisu, byl za tuto činnost propuštěn z práce; podle zdůvodnění zaměstnavatele proto, že nezastával v hotelu takovou funkci, která by po společenské stránce odpovídala jeho žurnalistické činnosti.⁴⁴ Patrně nebylo pro některé litomyšlské měšťany stravitelné, aby byl tvůrcem kosáckého humoru a společenské satiry někdo, kdo se nenachází v patřičném společenském postavení, které by jej k takovému druhu činnosti opravňovalo. Něco jiného asi bylo přijímat drobné jízlivé poznámky od vážených živnostníků, učitelů či úředníků a něco jiného od mladého muže, který je ještě k tomu pomocníkem hotelového domovníka.

Výlety a Výletní listy

Vedle pravidelného silvestrovského *Kosiho zobáku* vydali litomyšlští kosové také pět čísel svých *Výletních listů*, které jsou humoristickým zpracováním jejich výletů po Litomyšli a jejím nedalekém okolí. Listy napsal a ilustroval Quido Šimek, vytiskl je Vojtěch Bujárek. V červnu 1890 se kosové vypravili na Hory u České Třebové, v červnu 1891 do Chocně a Brandýsa nad Orlicí, v červnu 1892 do Džbánova, v březnu 1898 do hotelu Slezák v Litomyšli a v březnu 1901 do Poličky. Zvlášť povedený byl výlet do Džbánova uskutečněný 29. června 1892. Zúčastnilo se ho přes 300 Litomyšlanů, kteří na místo určení cestovali lokálkou. Vlak s vagóny okrášlenými tabulkami „*Na zdar!*“ a vpředu umístěným velkým kosem a nápisem „*klap*“ vyjel z Litomyšle ve 13.40 hodin. V Hrušové se dostalo kosům milého přivítání od vracelavské kapely, která s nimi pokračovala v cestě. Ve Džbánově očekávalo Litomyšlany asi 150 lidí. Na program byly různé zábavné hry jako přijímání nového kosa *Hektolitra* (kterým byl pan Podhajský) či závody džbánovských kluků v kousání koláče. V 16.00 hodin byl vypuštěn velký balón s kosem, který měl v kapse dopis sdělující

jeho budoucímu nálezci, aby spadnutí balónu oznámil Quidonu Šimkovi. Na zahradě restaurace koncertovala vracavská kapela v počtu 23 osob. Poslední věta článku uveřejněného v Chrudimských novinách, který o tomto výletu vypovídá, je bohužel relevantní nejen pro období 90. let 19. století: „*Kosáckému humoru, který jedině jest s to zapudit i politickou mizérii, voláme hřímavé: Klap.*“⁴⁵

Silvestrovské oslavy

Velkolepým způsobem oslavovalo *Hnízdo kosů* Silvestra a příchod nového roku. Podle kosáckého kalendáře se však, jak již bylo řečeno, Silvestr nikdy nekryl s oslavou konce kalendářního roku, ale připadal vždy na leden, únor či březen roku nového. Tato slavnost se vždy odehrávala v hostinci, v němž právě kosárna sídlila. Do roku 1897 v hostinci U Hroznů, roku 1898 v hostinci Ráj a od roku 1899 do roku 1903 v hotelu Zlatá hvězda. Podle svědectví Josefa Žďárského, jinak *rytíře Fantiplice, pána z Muncifaje*, byl program těchto silvestrovských večerů vždy náležitě umělecky sestaven a proveden, protože členy *Hnízda kosů* byli povětšinou dobří zpěváci, hudebníci a ochotníci. On sám měl ze svého pobytu v Praze se sestavováním zábavních programů bohaté zkušenosti, protože býval předsedou zábavního výboru „*Karlínské měšťanské besedy*“.⁴⁶ Popis toho, jak vypadala první silvestrovská oslava litomyšlských kosů, jež se konala 16. ledna 1890, nám podává dobový novinový článek. „**První Silvestr kosů litomyšlských.** *Zábavní tato společnost, utvořivší se v městě našem, aby ve vlastním hnízdě, ve své kosárně, nikým nejsou kritizována, pěstovala nezávadný humor a pookřála aspoň jednou týdně po trudných dojmech nespolečenského života, jaký v této době u nás leckdes zavládá, pořádala dne 16. t. m. svou první zábavu silvestrovskou pro své členy a jimi uvedené hosty. Každý kos přivedl sebou svou družku života, ba i o ty, kteří dosud žádné nemají, bylo poněkud postaráno. Též několik milých hostí, pánů, bylo přítomno. V místnostech hostince „U Hroznů“, přiměřeně vyzdobených a příjemně vytopených, zavládl záhy po 7. hod. večerní velmi čilý ruch. Po předešle kapely ostrošlelecké zapěli kosové hymnu kosáckou od p. F. Vognera, řízením kosa ryt. Slavíka. Po té přijímán obcí kosáckou nový člen a obdržel kosácké jméno „Ale-dou“ [Vojtěch Bujárek - pozn. M. B.]. Na to odevzdán mládenci obrkosovi slavnostně čestný dar, poprsí panny a stříbrná jehlice, představující podobu obrkosovu. Slavnostní řeči k oslavenci proslovili při té příležitosti kosové Chřipka a Zpěváček. Kosové rytíř Terpentikl a Fantiplic zdařile provedli rytířskou hru „Něco pro zasmání bez lechtání“. Fung - Luug - Ping, novotina kosů z Pekingu, pomocí zdokonaleného Edisonova přístroje podána velmi dovedně těmitěž členy. Zvláště povedl se kosu ryt. Fantiplicovi Hokus - pokus, jenž objevil se nám co skutečný, velmi dovedný*

eskamotér. „Kosáčkové“ (*Noveaute de Paris*) předvedli kosové: ryt. *Terpentikl, Flok, ryt. Fantiplic a ryt. Trumpetka a* dovršili veselou náladu společnosti. Ku konci přednesla elitní kapela kosácká na bigofony: „Že tě to nemrzí něco na mně loudit“, úryvek z opery. Tím hlavní program, v němž v přestávkách mezi jednotlivými čísly tančeno, ukončen a poněvadž bylo právě půl noci, vydáno ilustrované slavnostní číslo „Kosí zobák“, obsahující mnoho kosáckých vtipů. Pojednou proměnila se celá kosárna v čítárnu. Po nějaké chvíli nastal opět tanec, jenž potrvál až do pozdějších hodin popůlnočních. Společnost teprve v pozdní době v nejružovějším rozmaru se rozcházela. Kosárník (hostinský), p. Vandas, vyznamenal se chutnými pokrmy a náležitou obsluhou. Příštímú kosáckému Silvestru upřímné kosácké „klap!“ Na shledanou v plném počtu!“⁴⁷ Podobně vypadaly oslavy Silvestra i v následujících letech.⁴⁸

Další společenský život litomyšlských kosů

Vedle pravidelných silvestrovských oslav pořádalo *Hnízdo kosů* také různá příležitostná kulturně-humoristická setkání, nebo se takových setkání účastnilo. Tak kosové nastudovali a 18. a 19. května 1893 sehráli v divadle na Karlově operu *Král Edip*, kterou pro ně složil kos *S-tam-tam*, jinak též učitel hudby a hudební skladatel Roman Nejedlý⁴⁹, který se i jinak staral o hudební stránku kosáckých večerů. Jádrem opery je humoristicky zpracovaný motiv antické tragédie *Král Oidipus*. Charakterizováno slovy obrkosa *Šťouralíka* (tedy Quidona Šimka): „Název té komedie je *Edip Král*. Nic se nemluví, ale všecko se v ní vyzpívá. Je to dojemné tráma z rodiny krále Lájose, jak jej vlastní syn fackou zabil do smrti a sám s matkou královal, ale ku konci všecko strašně zahynulo.“⁵⁰ Díky Jaromíru Metyšovi se dokonce dochovalo obsazení rolí v této zpěvohře.⁵¹ Ještě téhož roku sehráli kosové na Karlově dvakrát divadelní představení *Blázinec na cestách*. Bylo to v podzimním čase 28. listopadu a 3. prosince 1893.⁵² Dalším představením, které kosové předvedli veřejnosti, byla komická opera (či opereta) o dvou dějstvích *Adelaida a Damián*. Její premiéra se uskutečnila při silvestrovské oslavě 24. února 1901 v hotelu Zlatá hvězda. S tímto představením vystoupili litomyšlští kosové také 10. března 1901 v sále hostince Střelnice v Poličce, a to jako s jedním z bodů svého celovečerního programu. Tento „hudební a zábavní večer“ uspořádali díky pozvání poličského pěveckého spolku *Kollár*.⁵³ Podle předběžného programu mělo po úvodním proslovu obrkosa *Šťouralíka* následovat představení *Adelaida a Damián*⁵⁴ a po něm dalších devět komických (převážně hudebních) vystoupení - kupříkladu sólový výstup *Břichomluvec* Josefa Žďárského. 21. července téhož roku navštívili na oplátku členové

pěveckého spolku *Kollár* litomyšlskou kosárnu a jeho starosta byl dekorován rytířským kosím křížem na hedvábné trikolóře.⁵⁵

Na počest rozličných významných či zasloužilých lidí pořádali kosové zábavné večery. Jednou byl takový večer věnován kosu *Kolofoniovi*, který daroval hnízdu „*obrovskou starožitnou sochu*“ (13. března 1890), jindy pařížskému hudebnímu virtuosovi Gustavu Wagnerovi, který byl jako kos *Triangl* členem hnízda (24. července 1895).⁵⁶ Slavnostní večer byl věnován také Romanu Nejedlému, čili kosovi *S-tam-tam*, který se jako hudební skladatel dostal do Vilímkova *Národního alba*⁵⁷ a lékárníku Janu Laubovi - kosu *Kancelistovi* (8. října 1901), který se stal litomyšlským purkmistrem.

Obzvláště slavnostní večer prožili kosové, když jejich hnízdo navštívil a stal se jeho čestným členem tehdy patrně nejoblíbenější český prozaik Alois Jirásek.⁵⁸ Podle dobového tisku se Jiráskovo přijetí do hnízda uskutečnilo 11. září 1890.⁵⁹ Avšak podle jiných pramenů proběhl tento večer až téměř o rok později. Quido Šimek zpodobnil tuto slavnost na jedné ze svých kreseb a v komentáři k ní uvedl za den přijetí Jiráska do hnízda pod kosím jménem *Brk* 14. srpen 1891.⁶⁰ Podobně svědčí i archivní kniha kosů (založená v roce 1897), která mimo jiné obsahuje Jiráskův děkovný dopis z 16. srpna 1891 za krásně vyvedený diplom.⁶¹ Datum 16. srpen 1891 uvádí ve své studii o kosech také Josef Páta.⁶² Protože v prvních letech po odchodu z Litomyšle trávil Jirásek prázdniny pravidelně v nedaleké vsi Strakově, je jeho opakovaná návštěva kosárny velmi pravděpodobná. V září 1890 byl přijat za kosa a o rok později, když slavil čtyřicáté narozeniny, mohlo být jeho přijetí slavnostně potvrzeno.⁶³

Kosové pořádali i řadu dalších zábavných akcí. Jednou z nich byl humoristický večer konaný 24. března 1895 v sále u Vandasů (U Hroznů), na kterém účinkovali pražští komici Šváb a Vanderer. 11. listopadu 1900 slavili ve svém hnízdě v hotelu Zlatá hvězda posvícení, které se podle Josefa Žďárského znamenitě vydařilo. Bez data je předběžné upozornění, že se bude v kosárně konat mikulášský večer, při němž bude možné obdarovat některého z kosů, kosarinek či jiných hostů nějakým dárkem. „*Nejdříve račiž si nějaký předmět někde zakoupiti, doma pečlivě do cigaretové škatule zaobaliti a siglvoxem zasíglovati; na škatulku adresu příjemce napsati, slohu žertovného, a takto vše upravené p. Martinkovi zaslati. O zábavě pak bude Mikuláš, anděl a ďábel dárky tyto adresátům velmi komickým způsobem odevzdávati, přičemž každý adresát bude povinen 5 kr porta zaplatiti - což případně k dobročinnému učeli. Škatulky od cigaret chová na skladě p. Martinek a každému na požádání zadarmo ji vydá, poněvadž je k tomu cíli od p. Žďárského taktéž zadarmo obdržel.*“⁶⁴ Podobných humoristických slavností a večerů pro sebe a pozvané hosty připravili litomyšlští kosové jistě daleko více. Bohužel se nám však o jejich existenci nedochovaly žádné doklady.

Vztahy s *Prahnízdem kosů* v Chrudimi

Litomyšlské *Hnízdo kosů*, které vzniklo jako filiální hnízdo *Prahnízda kosů chrudimských*, udržovalo se svým *Prahnízdem* velmi vřelé vztahy. Již samotný iniciátor vzniku hnízda v Litomyšli, Josef Žďárský, žil dlouhá léta v Chrudimi a i po přestěhování byl ve styku se svými příbuznými žijícími v tomto městě. Oba Žďárského bratři byli také členy *Prahnízda*.

O vztazích chrudimských a litomyšlských kosů se dochovala řada písemných dokladů. Vzájemné kontakty mezi oběma hnízdy však byly podle mnoha náznaků mnohem intenzivnější, než je z dochovaných materiálů patrné. Jednou z akcí, jež spojila členy obou hnízd, byla „*slavnostní velká středa*“, která se konala 7. března 1893 v sále U Hroznů. Na ní vystoupil známý chrudimský humorista Jaroslav Gallat čili kos *Dremel, rytíř sezemické vody*, který byl „*dvorním a komorním pěvcem*“ chrudimského *Prahnízda* a nevlastním bratrem Aloise Gallata, tedy obrkosa *Samaritána z Pad'ous*.⁶⁵ Tohoto večera, jehož se zúčastnilo na 200 osob, byl do kosárny slavnostně přijat Roman Nejedlý ml.⁶⁶ Následně zaslali představitelé chrudimského *Prahnízda* kosům do Litomyšle dopis, jímž reagovali na vystoupení kosa *Dremela* v litomyšlské kosárně. Mimo jiné v něm líčí schopnost kosa *Dremela* skutečně někoho pobavit: „*(...) považujeme za povinnost vysloviti Vám vřelý dík za trpělivost, kterou jste osvědčili při jeho produkcích, a zároveň vyslovujeme Vám svou soustrast', že Vás tak dlouho týral. Též přejeme dobré zažití těch mnohých, někdy také nekořeněných a nemastných vtípů, jež se v jeho kosáckém mozku líhnou.*“⁶⁷

Milou příležitostí k utužení přátelství obou hnízd byla událost z konce května či června 1893. Při příležitosti svých padesátých narozenin zavítal do Litomyšle, svého rodného města, člen chrudimského *Prahnízda kosů* Stanislav Vacek a projevil zájem navštívit kosárnu. Podle mínění obrkosa *Šťouralíka* však litomyšlskou kosárnu nenavštívil pouze kvůli svým narozeninám, ale především jako zvěd, protože chrudimští kosové se na podzim v počtu 75 mužů chystají navštívit litomyšlské hnízdo, a vyslali proto zvěda, který má za úkol zjistit, zda vůbec stojí za to vážit do Litomyšle cestu.⁶⁸

Velké cti se dostalo obrkosovi litomyšlského hnízda *Kancelistovi* - lékárníku Janu Laubovi. Ten byl v dubnu 1897 jmenován jakožto kos *Kacafírek* - „*pro mnohé a nemalé zásluhy, jež si Vaše Nám vždy oddané a věrné hnízdo o Naše Svrchované prahnízdo bylo tak okazale bylo získalo*“ - čestným členem kosího *Prahnízda* v Chrudimi.⁶⁹

Slety kosů

Svým humorem inspirovali chrudimští kosové v českých zemích široký okruh osob a podle jejich vzoru začala vznikat četná kosí hnízda, která byla, podobně jako litomyšlské, filiálními hnízdy chrudimského *Prahnízda*. Nepřímý podnět k jejich zakládání dal podle zprávy Josefa Páty sám zakladatel chrudimského *Prahnízda* Alois Gallat čili obrkos *Samaritán z Pad'ous* svojí knihou *Z chrudimské pouti kosácké*, která vyšla v Chrudimi v roce 1887.⁷⁰

V roce 1895 uspořádalo chrudimské *Prahnízdo kosů* u příležitosti konání Národopisné výstavy v Praze první slet všech kosích hnízd z Čech a Moravy. Podle svědectví Josefa Žďárského se sletu zúčastnilo osm litomyšlských kosů. Ti zazpívali ostatním svoji hymnu, která se posluchačům tak zalíbila, že si ji opisovali. Pokud jde o počet různých kosáren, které tehdy do Prahy přijely, neznáme jejich přesné číslo, ale po svém příjezdu do Prahy se Litomyšlané až podivili, jak mnoho je v Čechách a na Moravě v té době kosích hnízd.⁷¹ Chrudimský rokos *fon Pavel*, zástupce obrkosa *Samaritána z Pad'ous* (který se osobně dostavil až k večeru), zahájil jednání konané o kosácké středě 18. srpna ve tři hodiny odpoledne v restauraci pana Šlechty tím, že se ve svém projevu snažil „*vštípiti veškerým kosům co možná nejvíce kosáctví k srdci, vysvětloval jim v delší řeči vznik Prahnízda chrudimského, jakož i možné prospěchy z kosáctví kynoucí.*“ Podle dalšího zápisu v knize schůzi chrudimského *Prahnízda*, tato středa (podle civilního kalendáře neděle) „*zdařila se nejen z ohledu na četné přítomné zástupce všech snad v Čechách kosáren*“, ale i pokud šlo o průběh celého setkání. Jedním z bodů programu bylo přijímání za kosa JUC. Karla Ladislava Kukly, člena redakce listu *Národní politika*, který obdržel jméno *Mistr Viktorin z Puše*.⁷² Druhý všekosácký slet uspořádalo chrudimské *Prahnízdo* v roce 1902 v Chrudimi. Při této příležitosti vydali pořadatelé *Almanach Prahnízda kosů chrudimských*. O účasti litomyšlských kosů na tomto sletu nemáme zpráv.⁷³

Z dochovaných materiálů je patrné, že hnízda kosů existovala vedle Chrudimi a Litomyšle také v několika desítkách českých, moravských měst a dokonce i slovenských (Rimavská Sobota) měst.⁷⁴ V roce 1890 vzniklo hnízdo kosů také ve Vídni a v roce 1913 založili jeden nejmenovaný časlavský rodák spolu s Edvardem Maršounem z Chrudimi *Zábavní a podporující klub Kosů v Chicagu*.⁷⁵

Zánik *Hnízda kosů litomyšlských*

Během své existence prožilo litomyšlské kosí hnízdo několik vnitřních krizí, potýkalo se s neuspokojivou návštěvností kosárny, jednalo o nových stanovách a čelilo vnitřní neshodě členů. Tyto problémy, které přicházely v průběhu devadesátých let, se kosům podařilo vyřešit. Nepodařilo se jim však zvládnout názorovou roztržičnost v politických otázkách. Podle Josefa Žďárského znamenalo definitivní zánik litomyšlského *Hnízda kosů* zahájení politických diskusí mezi jeho členy, které nadto byly jakožto potenciální semeniště sváru na půdě kosárny zapovězeny. Bohužel „v nestřeženém okamžiku přičiněním pana Š. [vstoupila do hnízda - doplnil M. B.] *paní politika - byly na to brzy obecní volby, udělalo se tam více stran volebních a pan Š., který téměř omylem byl přijat za člena, zasil tam nesvár a bylo po kosárně.*“⁷⁶ Zániku hnízda, k němuž došlo v roce 1903 (přesnější datum zatím neznáme), také výrazně napomohly nové společenské okolnosti, v nichž se dařilo politickým a stavovským spolkům, které pro své členy pořádaly různé zábavy, takže speciálně zábavně-humoristická sdružení ztrácela na svébytnosti. Slovy Josefa Páty: „*Snad bylo také v nich [v kosárnách - pozn. M. B.] a v těch čepičkách něco přežitého a pro nové generace nezvyklého, ale zejména nové a nové starosti, jakož i příliš úzký program kosácký odsoudily je k smrti.*“⁷⁷

I přes torzovitost materiálu, který dokumentuje činnost *Hnízda kosů litomyšlských*, je patrné, že šlo o vynikající spolek humoristů, v jehož čele stálo několik výjimečných postav, díky nimž existoval celých 14 let.

The Nest of Blackbirds in Litomyšl 1889 - 1903 (Towards History of Guild Life in Litomyšl at the turn of 19th and 20th Century)

A humoristic fraternity called a nest of blackbirds existed in Litomyšl from 1889 - 1903. But its origin was not in Litomyšl. It came to Litomyšl and to a lot of other Czech and Moravian towns from east Bohemian town Chrudim where the first nest of blackbirds called *Primary Nest of Blackbirds* commenced on in 1867.

A nest of blackbirds was a regular association with its rules of behaviour which should have been held. The leader of a nest was called “Great Blackbird” and he was an undisputed authority. The merchant Quido Šimek was the leader of the Litomyšl nest for all 14 years of its existence. On the other hand, it was a very joyful fraternity of friends, mostly municipal merchants, teachers and skilled workers, who were used to meet once a week to have a nice time together. Whatever day they met, they called it Wednesday. Blackbirds started every meeting with a singing of their anthem which was composed by a music teacher and composer Roman Nejedlý, who was also a Blackbird. Discussing political problems and playing cards was prohibited in the nest. No woman could become a member of the Litomyšl nest.

Blackbirds made an effort to entertain public. They performed various humorous theatrical shows and operas, or held special evening parties for invited persons only. Every year they celebrated New Year’s Eve with a special entertaining program. However they did not celebrate it on December 31st, but always during January, February or March. On this occasion they printed their newspaper called *Blackbird’s Pecker*. But to spend a pleasant and humorous time was not the only reason for their existence. They also wanted to help to improve the atmosphere in the city and to present, with their unique humour, some social realities which were not proper or correct according to their opinion. They wanted to be a critical, but risible, voice.

The Nest of Blackbirds in Litomyšl finished its existence in 1903 because of political discusses. Blackbirds were not attentive and careful enough and one of them, despite the ban, started discussing political problems before a municipal election, which resulted in creation of several groups of blackbirds with various preferences. These groups did not share the same political view and due to quarrelling they stopped their participation which meant the end of the existence of the nest.

---

¹ Jindřich RŮŽIČKA a kol., *Okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli. Průvodce po archívních fondech a sbírkách*, Hradec Králové 1973, s. 237. *Památník Sboru dobrovol. hasičů v Litomyšli 1872 - 1912*, Litomyšl 1912, s. 37 - 40.

² Quido Šimek (1857 - 1933), který se po většinu svého života věnoval vedení kupeckého krámu ve svém rodném domě v čp. 139 v Litomyšli, je dodnes v mnoha ohledech velmi inspirativní a dosud neprobádanou litomyšlskou osobností. Autor těchto řádků pracuje na Šimkově obsáhlé biografii, jež by měla díky nakladatelství Paseka spatřit světlo světa v roce 2007. Zájemce o jeho život a dílo zatím odkazují na následující články: František PÁTA, *Návštěvou u sběratele Quida Šimka v Litomyšli*. In: *Od Trstenické stezky*. Vlastivědný sborník okresu litomyšlského, poličského a vysokomýtského, roč. V. (1925 - 26), č. 7 z března 1926, s. 102 - 104. Josef PÁTA, *Památce dvou muzejních pracovníků Quidona Šimka a Antonína Tomička*. In: *Věstník Městského muzea v Litomyšli k desátému výročí muzea ve vlastní budově 1928 - 1938*, roč. IV., Litomyšl 1938, s. 17 - 21. Josef PÁTA - Josef ŽĎÁRSKÝ, *Průvodce Šimkovou síní v městském muzeu v Litomyšli*, Litomyšl 1934. Josef ŽĎÁRSKÝ, *Odkaz Quidona Šimka městu*. In: *Od Trstenické stezky*. Vlastivědný sborník okresu litomyšlského, poličského a vysokomýtského, roč. XIV. (1934 - 35), č. 4 - 5 z prosince 1934 až ledna 1935, s. 71 - 72.

³ Josef Žďárský (1859 - 1956), který se narodil v Bestvině u Čáslavi, se stal Litomyšlanem díky sňatku s Rozálií Rafaelovou, dcerou litomyšlského obchodníka, jenž v pokročilém věku projevil přání, aby se k němu dcera přestěhovala a její manžel aby převzal živnost. V Litomyšli Žďárský proslul zejména jako organizátor kulturního života a dlouholetý pracovník a posléze ředitel městského muzea. Viz Zdeněk NEJEDLÝ, *Litomyšl. Tisíc let života českého města*, Litomyšl 1934, s. CCXXXIV. Oldřich PAKOSTA *Biografický slovník archivářů svitavského okresu*, Litomyšl 2002, s. 64 - 65. Není bez zajímavosti, že za svého pobytu v Praze byl Žďárský očitým svědkem požáru Národního divadla, jak o tom píše ve svém článku *Požár Národního divadla dne 12. srpna 1881*. In: *Od Trstenické stezky*. Vlastivědný sborník okresu litomyšlského a vysokomýtského, roč. XXI. (1941 - 42), č. 2 z října 1941, s. 26 - 27.

⁴ *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce I (A - G)*, Praha 1985, s. 786 - 787. Miroslav BASTL, *Alois Gallat. Patriarcha chrudimského humoru*. In: *Chrudimské vlastivědné listy*, roč. 2, 1993, č. 2, s. 9. Pavel KOBETIČ, *Sůva a Kosové aneb Chrudimský humor za Aloise Šmodrchy a Samaritána z Pad'ous I*. In: *Chrudimské vlastivědné listy*, roč. 2, 1993, č. 2, s. 10 - 11. TÝŽ, *Sůva a Kosové aneb Chrudimský humor za Aloise Šmodrchy a Samaritána z Pad'ous II*. In: *Chrudimské vlastivědné listy*, roč. 2, 1993, č. 5, s. 9. TÝŽ, *Osobnosti Chrudimska*, Chrudim 2002, s. 55. Pavel KOBETIČ - Tomáš PAVLÍK - Ivo ŠULC a kol., *Chrudim. Vlastivědná encyklopedie*, Praha 2005, heslo *Gallat Alois*, s. 40.

⁵ Státní okresní archiv Chrudim (dále SOKA CH), fond Prahnízdo kosů Chrudim, pamětní kniha Prahnízda kosů 1867 - 1967, nezařazená, s. [4], vypovídá o vzniku hnízda toto: „Dne 3. listopadu 1867 sešli se kosové do kosárny v počtu 14, pokryli hlav svých čepicemi a předsevzaty stanovy.“ O dějinách chrudimského kosáctví se lze více dovědět například v knize Aloise GALLATA *Z chrudimské pouti kosácké*, Chrudim 1887, v *Almanachu Prahnízda kosů chrudimských*, který byl vydán u příležitosti druhého všekosáckého sletu v Chrudimi v roce 1902, v publikaci Antonína BLAŽKA *Chrudim. Obrázky kulturní a historické (Pověsti a obrázky z chrudimského kraje, řada XI.)*, Chrudim 1937, s. 188 - 227, v souboru dobových dokumentů a textů *Sůva a Kosové. Čítanka*, Chrudim 1993, v diplomové práci Ilony NĚMCOVÉ *Význam stolní společnosti Kosů pro rozvoj kulturního a společenského života v Chrudimi druhé poloviny 19. století*, FF UP Olomouc 1999 (uložena

---

mj. v Literárním archivu Regionálního muzea v Chrudimi - dále LARMCH) a v *cit. knize* Pavla KOBETIČE - Tomáše PAVLÍKA - Ivo ŠULCE a kol., heslo *Kosové*, s. 64 - 65. Čestnými členy chrudimského *Prahnízda kosů* se stali například cestovatel Emil Holub, básník Vítězslav Hálek, básník a překladatel Ladislav Quis, spisovatel Ignát Herrmann či právník a politik Hermenegild Jireček.

Pokud jde o původ kosáctví, zde můžeme jen ve zkratce poznamenat, že *Prahnízdo kosů* se vyvinulo ze zábavní společnosti *Sůva*, která vznikla v Chrudimi roku 1861 a byla součástí tamní *Měšťanské besedy*. Vznik *Sůvy* byl inspirován pražským německým humoristickým spolkem *Schlaraffia*, který existoval již od roku 1859. O zábavních společnostech, které měly vliv na formování kosího *Prahnízda*, se lze více dovědět ve studii Josefa PÁTY *Jak naši besedovali. Z dějin společenského života v Litomyšli na sklonku XIX. století*, Litomyšl 1927 (příloha VII. ročníku časopisu *Od Trstenické stezky*), s. 4 - 7.

⁶ Archiv Regionálního muzea v Litomyšli (dále ARML), fond Josef Žďárský, karton č. 1, Josef ŽĎÁRSKÝ, *Pamětní záznamy o životě a pokroku v Litomyšli za posledních 60 roků 1887 - 1947*, s. 51.

⁷ SOKA CH, fond *Prahnízdo kosů Chrudim*, kniha č. 4, zápisy ze schůzí 1888 - 1896, protokol č. 14, zápis o kosácké středě konané 16. prosince 1889.

⁸ LARMCH, fond *Stolní společnost Kosů, Prahnízdo kosů chrudimskému Hnízdo kosů litomyšlské*, tento soubor dokumentů o činnosti litomyšlské kosárny vytvořil a do knihy nalepil Josef Žďárský. Na její první straně se nachází *Pamětní list*, který vypráví o založení litomyšlské kosárny a jejím personálním obsazení. Mimo jiné obsahuje informaci o počtu kosů během prvního roku její existence.

⁹ *Tamtéž*, s. 52.

¹⁰ Byla založena v roce 1859 jako dvojjazyčná zábavní měšťanská společnost nazývaná *Der Leseverein oder die Beseda in Leitomischl*. V 70. letech se zcela počestila a přijala název *Měšťanská beseda*. Od roku 1884 do svého zániku v roce 1918 se jmenovala již jen *Beseda*.

¹¹ Jindřich RŮŽIČKA, *Litomyšl 70. a 80. let minulého století a její význam v národních dějinách*, kandidátská disertační práce pro FF UK Praha, 1963, uložena mj. ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále SOKA S), Sběrka vědeckých a literárních rukopisů, sign. R 55. SOKA S, fond *Beseda Litomyšl*, kniha protokolů ze schůzí výboru *Besedy* a jejích valných hromad 1888 - 1907. V těchto materiálech se objevují jména mnoha osobností, které byly členy *Hnízda kosů* a zároveň působily v *Besedě*. Jsou jimi například František Vogner, P. Otto Danielis, Josef Žďárský, Emanuel Štirský, Robert Karlík či Roman Nejedlý.

¹² SOKA CH, fond *Prahnízdo kosů Chrudim*, karton č. 1, pravidla chrudimských kosů z 30. října 1867. Tyto stanovy neobsahují přesvědčení o obrkosově neomylnosti, která byla všeobecně uznána až na Silvestra 15. ledna 1870 (o kosáckém kalendáři viz dále). Stanovy litomyšlského hnízda jsou téměř totožné s těmi, které obsahuje *cit. kniha* Aloise GALLATA, s. 12 - 18, či též již zmíněný *Almanach Prahnízda kosů chrudimských*, s. 20 - 24.

¹³ Regionální muzeum v Litomyšli (dále RML), sbírka K, Stanovy *Hnízda kosů*, ev. č. 1716.

¹⁴ Josef PÁTA, *cit. dílo*, 1927, s. 9 - 10.

¹⁵ SOKA S, fond *Hnízdo kosů Litomyšl*, karton č. 1, v samostatné složce je zde uloženo 32 takovýchto žalovacích i obhajovacích řečí.

¹⁶ RML, sbírka K, Stanovy *Hnízda kosů*, bod 16. B., ev. č. 1716.

¹⁷ *Výletní listy hnízda kosů litomyšlských ku výletu na Hory* z 5. června 1890 (RML, Šimkova sbírka, př. č. 11/91) podávají zprávu o tom, jak si kosové poradili, když neměli při obřadu přijímání do hnízda k dispozici

---

klec. Během cesty na Hory u České Třebové, kdy byl do hnízda přijat kandidát *Kubiček*, posloužila jako náhrada za ní houština.

¹⁸ Josef PÁTA, *Jak naši besedovali... Několik listů z Kosácké kroniky, zejména z chrudimské a litomyšlské. (Dokončení).* In: *Osvěta*, roč. LI., 1921, č. 3, s. 163 - 165. Zde se nachází také níže přetištěný notový zápis této písně.

¹⁹ RML, Šimkova sbírka, Š 1066, „*U Šimků*“ 1848 - 1911 (*Krátká historie kupeckého závodu Šimků 1849 - 1911*) (dále „*U Šimků*“ 1848 - 1911), s. 84. Přídomek „*ze Stavuňku*“ se vztahuje k domu čp. 139, kde Quido Šimek bydlel, a podle pověsti se datuje k události, kdy do Litomyšle z Prahy přijel kanovník od sv. Víta Jan Velfin z Pomuka, aby urovnal spor s biskupem. Na noc se zastavil do lázní, které byly právě v nynějším domě čp. 139. Od té doby se tomuto domu říká na *Stavuňku*. Pověst dodává, že kanovník Velfin byl později prohlášen za svatého Jana Nepomuckého. Jde pochopitelně o legendu, která však vzhledem k tomu, že tzv. české lázně existovaly od roku 1378 hned v sousedním domě čp. 140, nemusí být tak nesmyslná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Stavba lázní mohla přesahovat na parcelu nynějšího domu čp. 139, a lázně tedy mohly existovat i na tomto místě.

²⁰ SOkA S, fond Hnízdo kosů Litomyšl, karton č. 1, kniha členů 1893 - 1897. RML, Šimkova sbírka, *Památky 1888*, př. č. 10/91, tuto knihu založil v roce 1897 kos rytíř *Fantiplic, pán z Muncifaje* (Josef Žďárský) a skrze vlepené pozvánky, kresby a rukopisné črty podává informace o činnosti kosů v letech 1890 až 1902.

²¹ SOkA S, fond Hnízdo kosů Litomyšl, karton č. 1, zvací listy na přátelskou středu za léta 1890 - 1899. Informace, že právě tohoto dne byli do hnízda přijímáni první dva členové, je v nesouladu s pozvánkou na oslavu prvního kosáckého Silvestra konané 16. ledna 1890 (o kosáckém kalendáři viz dále), protože na ní je jako jeden z bodů programu uvedeno přijímání nového člena.

²² Tamtéž, seznam litomyšlských kosů z roku 1899. RML, Sbírnka K, Stanovy Hnízda kosů, ev. č. 1716, uvádějí kosa jménem *Kolumbus II.* mezi čtyřmi čestnými členy litomyšlského hnízda. RML, Šimkova sbírka, *Zvací kniha*, př. č. 9/91. Podle zápisu v této knize z druhé poloviny roku 1891 je patrné, že kosem *Kolumbem II.* byl pan Oliva. „*Náš sbor kosů má svoje zástupce již po celé Evropě; až dosud jsme nebyli zastoupeni za Oceánem, to jest v Americe! Dávnou touhou naší bylo i Americe mít našeho zastávce, a ejhle, skýtá se nám vhodná příležitost, neb náš rodák, občan Americký pan Oliva, přeje si naši kosárnu poznat a navštívit.*“ Pod podpisy kosů, kteří se hodlají jeho přijetí do hnízda zúčastnit, se nalézá pozdější přípis: „*V Americe máme již kosa „Hektolitra“.*“ Tím byl pan Podhajský, přijatý do hnízda 29. června 1892 během výletu do Džbánova.

²³ RML, Šimkova sbírka, *Památky 1888*, př. č. 10/91, zde se nachází kolorovaná pozvánka na úterý 9. března 1897, kdy mělo dojít k jejich pasování. Je pod ní podepsáno 29 kosů. U těchto dvou rytířů se však nezachovaly jejich šlechtické přídomky. SOkA S, fond Hnízdo kosů Litomyšl, karton č. 1, korespondence, zde je uchována řeč, kterou při rituálu pasování *Troubadora* na rytíře pronesl na jeho obhajobu kos *S-tam-tam* (Roman Nejedlý). Kosové v pojmenovávání nedodržovali jednotnost podoby svých jmen, v jejich dokumentech se například vztahuje k jedné osobě kosácké jméno *Troubador, Troubadour* i *Trubadur*.

²⁴ RML, Šimkova sbírka, př. č. 16/91 - 10. Vzhledem k fragmentálnosti pramenů však nelze s určitostí tvrdit, že počet kosů pasovaných na rytíře je tím vyčerpán. Tím spíše, že Stanovy Hnízda kosů (RML, sbírka K, ev. č. 1716) uvádějí mezi pasovanými rytíři také kosa *Aledoua ze Sleidruku*.

²⁵ RML, Šimkova sbírka, Š 924, Quido ŠIMEK, *Litomyšl za doby světové války 1914 - 1919, díl II.*, fol. 134a, 156b. Jan Vandas ani ve víru válečných událostí nezapomněl na svoji kosáckou minulost a nutnost šířit slávu

litomyšlského kosího hnízda v širém světě. V prosinci 1914 se z Budapešti obrátil na Quidona Šimka dvěma pohlednicemi. V první jej informuje, že vojáci již vytvořili kosácký spolek, který nutně potřebuje obrkosa. Proto na Šimka apeluje, ať považuje o dobrovolném vstupu do armády, „penze každopádně zajištěná“. Druhou pohlednicí vyjadřuje lítost nad tím, že Šimek jeho nabídku nepřijal, ale přesto stále doufá, že se tak stane později, protože brzy budou na vojnu odvádět i sedmdesátileté muže.

²⁶ *Ottův slovník naučný*, IV. díl, Praha 1891, s. 39. Zde se nachází heslo *bigotfón*, které nám pomůže rozluštit záhadu tohoto hudebního nástroje. Bigotfón je podle něho hudební nástroj nejrůznějších tvarů a rozměrů zhotovený z lepenky. Je napodobeninou buď dechových nástrojů nebo jiných předmětů jako hadů, sloního chobotu či obrovského hlemýždě. „Do nástroje se zpívá, i vycházejí z něho zvuky dušené, poněkud vřestivé. Jméno má dle svého vynálezce Bigota.“

²⁷ Josef PÁTA, *cit. dílo*, 1927, s. 10.

²⁸ Dům na ulici Boženy Němcové, čp. 147; jeho fasáda je dosud ozdobena hrozny.

²⁹ Dům na ulici Boženy Němcové, čp. 145.

³⁰ Dům na ulici Vodní vale čp. 398 u levého břehu řeky Loučné. V jeho prvním patře bydlel primář litomyšlské nemocnice MUDr. Bedřich Welz. Poličský čtrnáctideník Jitřenka - Místní oznamovatel, roč. XVII., č. 2 z 15. ledna 1898, obsahuje na s. 23 sdělení, že nová útulná místnost v Ráji byla otevřena domácí slavností 13. ledna téhož roku. Přesto je z jedné pozvánky obsažené v knize *Památky 1888* (RML, Šimkova sbírka, př. č. 10/91) patrné, že novou kosárnu užívali kosové přinejmenším od 6. září 1897, kdy měli v Ráji svoje první „středeční“ setkání.

³¹ SOKA S, fond Hnízdo kosů Litomyšl, karton č. 1, korespondence.

³² Hotel Zlatá hvězda se nachází na horním konci nynějšího Smetanova náměstí.

³³ RML, Šimkova sbírka, *Zvací kniha*, př. č. 9/91. Obsahuje zápisy z let 1890 - 1895.

³⁴ SOKA S, fond Hnízdo kosů Litomyšl, karton č. 1, kniha členů 1893 - 1897. Nejen ve *Zvací knize* citované v předchozí poznámce, ale také v této knize se vyskytují pozvání do kosárny. Samostatné zvací listy na přátelskou středu za léta 1890 - 1899 jsou uloženy tamtéž.

³⁵ Tamtéž, korespondence.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ *Kosí zobák. Orgán kosů litomyšlských - a pro každého - kdo si jej koupí*, roč. VIII., 1897, s. [4] (RML, Šimkova sbírka).

³⁸ *Klapačka* začala vycházet roku 1879. Vycházela na jednom listu spolu s časopisem *Sůva*. Podtitul *Klapačky* se několikrát změnil. V letech 1880 - 1900 například zněl *Denník politicko-sociálně petrolejní s tendencí kaučukovou*.

³⁹ Josef PÁTA, *cit. dílo*, 1927, s. 11.

⁴⁰ *Feuilleton*. In: Chrudimské listy. Orgán strany konzervativní na Chrudimsku, č. 5 z 12. března 1892, s. [1 - 2]. Zde o vydání třetího ročníku *Kosího zobáku* svým fejetonem pochvalně informoval literární kritik chrudimských novin Silvestr Brčko, jehož portrét o rok dříve zdobil titulní list druhého ročníku *Kosího zobáku*. To proto, že se v Chrudimských listech zasloužil o popularizaci prvního ročníku litomyšlského kosáckého časopisu.

⁴¹ *Kosí zobák. Orgán kosů litomyšlských - a pro každého - kdo si jej koupí*, roč. VI., 1895, s. [4] (RML, Šimkova sbírka).

⁴² Tamtéž, roč. VII., 1896, s. [4] (RML, Šimkova sbírka).

---

⁴³ SOKA S, fond Hnízdo kosů Litomyšl, karton č. 1, korespondence. Obsahuje poděkování za finanční dary od Národní jednoty severočeské v Litomyšli a Družstva pro zřízení tělocvičny Sokola v Litomyšli.

⁴⁴ Jan PELIKÁN, *Za cílem života*, Praha 1928, s. 20 - 21. Dále viz Stanislav VOSYKA ml., *Z galerie českořebovských rodáků: Jan Pelikán*. In: Českořebovský zpravodaj, 1998, říjen, s. 30 - 32.

⁴⁵ *Kosové litomyšlští...* In: Chrudimské noviny. S přílohou „Český východ,“ věnovanou zábavě a poučení našeho lidu, roč. XV., č. 13 z 2. července 1892, s. [3 - 4].

⁴⁶ ARML, fond Josef Žďárský, karton č. 1, Josef ŽĎÁRSKÝ, *cit. dílo*, s. 52.

⁴⁷ Chrudimské noviny. List věnovaný zájmům měst Chrudimi, Heřm. Městce, Chrasti, Skutče, Hlinska, Nasevrk atd., č. 2 z 22. ledna 1890, s. [2].

⁴⁸ RML, Šimkova sbírka, *Památky 1888*, př. č. 10/91, tato kniha obsahuje pozvánky na všechny oslavy Silvestra s výjimkou let 1896 a 1903.

⁴⁹ František ČERVINKA, *Roman Nejedlý a Litomyšl. Z tradic pedagogické a osvětové práce našich učitelů*, Pardubice 1958, s. 68 - 72. Zde se nachází charakteristika vztahů Romana Nejedlého k *Hnízdu kosů*, avšak o opeře *Král Edip* není učiněna ani jediná zmínka. Jedním ze synů Romana byl pozdější historik a neblaze proslulý komunistický ministr Zdeněk Nejedlý. Heslo *Nejedlý Roman* se nachází také v *Ottově slovníku naučném*, XVIII. díl, Praha 1902, s. 47.

⁵⁰ RML, Šimkova sbírka, *Památky 1888*, př. č. 10/91, dopis Quidona Šimka z cesty po Itálii z 1. května 1893. O průběhu a podobě tohoto představení podaly krátkou zprávu „*Edip král*“ v *Litomyšli Chrudimské listy*. Orgán strany konzervativní na Chrudimsku, č. 10 z 27. května 1893, s. [4]. V nesouladu s jiným podáním považují toto představení za operetu.

⁵¹ ARML, fond Jaromír Metyš, karton č. 3, Jaromír METYŠ, *Sto let od narození Romana Nejedlého*, s. 2. „*Pro památku tehdejších měšťanských jmen jmenujeme obsazení úloh: režii měl Jan Krahulec, krále Lavose zpíval Popler, Jokastu Vandas, Edipa Štirský, Pythii Roman Nejedlý ml., Sfinx Polnický, černokněžníka Háša, pastýře Hainz, I. a II. zpěváka Martínek [sic!] a Žďárský, chůvu Bujárek, stráž Šimek, šenkýře Vandas (od Hroznu), ve sboru účinkovali Dufek, Gavalovský, Hofman, Karlík, Kastner, Kovařík, Kummer, Mlejnek, Podhajský, Kauter, Sýkora, Štancl, Šťastný, Veselík, Verkrbauer [sic!] a Viktora.*“

⁵² *Kosí zobák. Orgán kosů litomyšlských - a pro každého - kdo si jej koupí*, roč. V., 1894, s. [1 - 3] (RML, Šimkova sbírka). Zprávy o provedení *Krále Edipa a Blázince na cestách* podává archaizujícím jazykem napsaný humoristický fejeton *Vo divadle*. Nepodepsaný autor se však věnuje především představení *Blázince na cestách* a uvádí, že na operu *Král Edip* si kosové napsali kritiku sami a vydali ji tiskem. V dosud probádaných archivních materiálech nebyla tato kritika nalezena.

⁵³ *Zpěvácký spolek „Kolár“ ...* In: Jitřenka. Časopis pro zájmy Východočeska, roč. XX., č. 6 z 15. března 1901, s. 90 - 91. Zde se nachází popis průběhu celého večera.

⁵⁴ RML, Šimkova sbírka, *Památky 1888*, př. č. 10/91, pozvánka na silvestrovskou zábavu 24. února 1901, zde je představení uvedeno jako opereta; o dvě stránky dále se nachází pozvánka na toto představení, které kosové sehráli v Poličce, a zde je uvedeno jako opera. *Kosí zobák. Orgán kosů litomyšlských - a pro každého - kdo si jej koupí*, roč. XII., 1901, s. [1 - 3] (RML, Šimkova sbírka), recenze na *Adelaidu a Damiána* nazvaná *Vo divadle* považuje toto představení za operu.

⁵⁵ *Výlet zpěváckého spolku do Litomyšle*. In: Jitřenka. Časopis pro zájmy Východočeska, roč. XX., č. 15 z 1. srpna 1901, s. 238.

⁵⁶ RML, Šimkova sbírka, Š 1066, Quido ŠIMEK, „*U Šimků*“ 1849 - 1911, přílohy s. 22, zde je uložena pozvánka z roku 1895, kterou Quidonu Šimkovi zaslal ve francouzštině právě Gustav Wagner: „*Pánové Rudolf Vácha a Gustav Wagner prosí pana prezidenta Hnízda kosů, aby je poctil svou návštěvou a přišel k nim v neděli 21. dubna ve 3h. 1/2.*“ Pánové pozvali litomyšlského obrkosa na hudební hodinku do pařížské ulice Boccador čp. 5.

⁵⁷ *Národní album. Sbíрка podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*, Praha 1899, na s. 221 se nachází Nejedlého fotografie, na s. 282 - 283 jeho stručný životopis.

⁵⁸ Jirásek Litomyšl miloval. Byla jeho prvním učitelským působištěm a stala se mu druhým domovem. V letech 1874 - 1888 zde učil na gymnáziu a městské reálce. Oženil se zde a spolu se svou paní se radoval z pěti narozených dětí. Jeho litomyšlský pobyt byl však poznamenán rodinnou tragédií - v roce 1885 zemřela Jiráskovým čtyřletá dcera Mařenka (je pohřbena na místním hřbitově).

⁵⁹ *Kosové litomyšlstí...* In: Český východ. List věnovaný zájmům měst Litomyšle, Vys. Mýta, Chocně, České Třebové, Brandýsa n. Orl., Luže, Poličky, Ústí nad Orlicí atd., roč. XIII., č. 27 z 27. září 1890, s. [2]. K roku 1890 odkazuje také *Zvací kniha* (RML, Šimkova sbírka, př. č. 9/91). Přestože u zápisu, který zve na Jiráskův večer, není uvedeno datum, je patrné, že zápisy předchozí a následující pocházejí z roku 1890.

⁶⁰ RML, Šimkova sbírka, *Litomyšl před 50 lety (1870)*, Š 1067, oddíl I., č. 210.

⁶¹ Tamtéž, *Památky 1888*, př. č. 10/91.

⁶² Josef PÁTA, *cit. dílo*, 1927, s. 13. Páta není mnohdy příliš důvěryhodným zdrojem. V tomto případě vychází například ze *Zvací knihy*, jejíž zpráva o Jiráskově návštěvě se však navzdory veškerému jeho úsilí váže jednoznačně již k roku 1890.

⁶³ Jiráskova pozůstalost uložená v Literárním archivu Památníku národního písemnictví bohužel žádný kosácký diplom věnovaný Jiráskovi neuchovává.

⁶⁴ RML, Šimkova sbírka, *Památky 1888*, př. č. 10/91, předběžné upozornění na chystanou mikulášskou besídku, př. č. 14/91 - 2.

⁶⁵ Tamtéž, pozvánka na „*slavnostní velkou středu*“ konanou 7. března 1893.

⁶⁶ *Společnost Kosů litomyšlských...* In: Chrudimské noviny. (Dříve „Český východ“.), roč. XVI., č. 6 z 18. března 1893, s. [4].

⁶⁷ RML, Šimkova sbírka, nedatovaný dopis chrudimského *Prahnízda kosů* litomyšlským kosům, př. č. 12/91 - 5.

⁶⁸ RML, Šimkova sbírka, *Zvací kniha*, př. č. 9/91.

⁶⁹ RML, Šimkova sbírka, *Památky 1888*, př. č. 10/91, dopis chrudimského *Prahnízda kosů* obrkosovi *Kancelistovi* a litomyšlskému *Hnízdu kosů* z 12. dubna 1897.

⁷⁰ Josef PÁTA, *cit. dílo*, 1927, s. 7.

⁷¹ ARML, fond Josef Žďárský, karta č. 1, Josef ŽĎÁRSKÝ, *cit. dílo*, s. 53. LARMCH, fond Stolní společnost Kosů, *Prahnízdu kosů chrudimskému Hnízdu kosů litomyšlské*, s. [16], zde se vedle informace o tom, kolik litomyšlských kosů se zúčastnilo pražského sletu, nachází také vlepená nedatovaná upomínka adresovaná litomyšlské kosárně, že na slet se přihlásilo již 460 kosů, ale z Litomyšle dosud nikdo.

⁷² SOKA CH, fond Prahnízdo kosů Chrudim, kniha č. 4, zápisy ze schůzí 1888 - 1896, protokol č. 54, zápis o kosácké středě konané 18. srpna 1895 v Praze v domě pana Šlechty při prvním sletu kosáckém. Podrobné informace o této akci přinesla zpráva *Slet všekosácký na Národopisné výstavě*. In: Český východ. (Chrudimské noviny.) Orgán strany konzervativní východních Čech, roč. XVIII., č. 35 z 31. srpna 1895, s. [2 - 3].

---

⁷³ SOKA S, fond Hnízdo kosů Litomyšl, karton č. 1 obsahuje pozvánku na druhý všekosácký slet konaný v Chrudimi 13. července 1902 i při té příležitosti vydaný *Almanach Prahnízda kosů chrudimských*, který je označen razítkem se jménem Josefa Žďárského.

⁷⁴ Poslední obrkos chrudimského *Prahnízda* Jan STEJSKAL ve svém rukopise *Prahnízdo kosů Chrudimských 1867 - 1967*, Chrudim 1975 (v majetku Mgr. Pavla Kobetiče, vedoucího sbírkového oddělení Regionálního muzea v Chrudimi), uvádí na s. 5 následujících 38 filiálních kosích hnízd: Brno, Benešov, Březové Hory, Hořice, Jihlava, Kolín, Kladno, Kutná Hora, Kralupy, Litomyšl, Louny, Lomnice nad Popelkou, Líbeznice u Měšic, Malé Horoušanky, Náchod, Nové Město nad Metují, Nový Hradec Králové, Praha (Břevnov, Holešovice, Josefův, Nusle, Smíchov, Vysočany, Záběhlce, Žižkov), Poděbrady, Plzeň, Rožnov, Rimavská Sobota, Slaný, Světlá nad Sázavou, Štětí, Šlapanice, Úpice, Ústí nad Orlicí, Vsetín, Vídeň a Chicago. Ilona NĚMCOVÁ ve své diplomové práci *Význam stolní společnosti Kosů pro rozvoj kulturního a společenského života v Chrudimi druhé poloviny 19. století*, FF UP Olomouc 1999 (uložena mj. v Literárním archivu Regionálního muzea v Chrudimi) uvádí v příloze č. 8 seznam 26 odboček chrudimského kosího *Prahnízda*, který sestavila na základě zmínek v soudobém regionálním tisku a v materiálech Státního okresního archivu Chrudim a Regionálního muzea v Chrudimi (datum uvádí první zjištěnou zmínku o hnízdě, mnohdy se jedná o datum vzniku): Vodňany (6. 6. 1869), Čáslav (24. 8. 1869), Hořice (18. 1. 1873), Liberec (18. 1. 1873), Beroun (15. 2. 1873), Holešovice (12. 2. 1881), Kladno (1887), Litomyšl (20. 11. 1889), Slaný (1889), Vídeň (18. 1. 1890), Líbeznice (18. 1. 1890), Prostějov (1892), Plzeň (1894), Louny (1894), Smíchov I. (23. 1. 1896), Žižkov (1898), Zábřeh (1898), Žamberk (1898), Frenštát (1899), Duchcov (1899), Smíchov II. (1900), Brno (1900), Praha VII. (1905), Lomnice nad Popelkou (1907), Brandýs nad Labem (1908), Vinohrady (1908). V tomto seznamu není uvedena pobočka *Prahnízda* v Chicagu (2. 11. 1913), ačkoli na jiném místě o ní diplomantka píše. SOKA CH, fond Prahnízdo kosů Chrudim, karton č. 1, *Historie založení Prahnízda kosů chrudimských dne 3. listopadu 1867 v restauraci u Marčíků*, tento neautorizovaný rukopis z roku 1947 udává, že mezi lety 1867 - 1939 vzniklo z chrudimského *Prahnízda* 43 filiálních kosích hnízd. Ani jeden z předchozích autorů neuvádí mezi kosáckými spolky *Spolek kosů* v Rokycanech, který existoval počátkem 20. století. Památky na něj se nacházejí ve Státním okresním archivu v Rokycanech.

⁷⁵ SOKA CH, fond Prahnízdo kosů Chrudim, kniha č. 4, zápisy ze schůzí 1888 - 1896, protokol č. 15 z 8. ledna 1890, na tehdejší kosácké středě byl předčítán dopis vídeňských Čechů, v němž prosí o stanovy, aby si mohli zřídit vlastní spolek. O kosech v USA informuje článek *Američtí kosové a Chrudim*. In: Chrudimský kraj, roč. XXV., č. 1 z 10. října 1936, s. [1]. Viz též Jan STEJSKAL, *cit. dílo*, a Ilona NĚMCOVÁ, *cit. dílo*.

⁷⁶ ARML, fond Josef Žďárský, karton č. 1, Josef ŽĎÁRSKÝ, *cit. dílo*, s. 53 - 54.

⁷⁷ Josef PÁTA, *cit. dílo*, 1927, s. 14.